***Ключевые слова**: лингвистические универсалии, синхронические универсалии, диахронические универсалии.*

The article deals with the background of formation and evolution of the theory of linguistic universals generally and diachronic linguistic universals particularly which is represented in works of A. A. Potebnja and J. I. Baudouin de Courtenay. The conclusion about general criteria investigated problem by outstanding linguists is drawn.

***Keywords**: linguistic universals, synchronic universals, diachronic universals.*

Климентова О. В.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

СЕМАНТИЧНА РЕФЕРЕНЦІЯ ТЕРМІНОСПОЛУКИ "ВЕРБАЛЬНА СУГЕСТІЯ" (ДІАХРОНІЧНИЙ ТА СИНХРОНІЧНИЙ АСПЕКТИ)

Стаття присвячена проблемі семантичної референції та функціонування терміносполуки "вербальна сугестія", обґрунтовується закономірність її використання в межах лінгвістичного дослідження релігійного дискурсу.

***Ключові слова**: семантична референція, терміносполука, вербальна сугестія, релігійний дискурс.*

Дослідження сакральних текстів у межах релігійного дискурсу засобами сугестивної лінгвістики неможливе без витворення відповідної термінологічної системи та з'ясування її семантичних референцій. Через те що сугестивна лінгвістика розвивається на міждисциплінарній основі, мають місце процеси термінологічної інтерференції, небажаної синонімії та полісемічності, що є закономірними на етапі становлення будь-якої терміносистеми. ***Метою даної статті*** є уточнити семантичне наповнення терміносполуки "вербальна сугестія", що у певному контексті може бути релевантною до вербальної магії. Завдання статті – з'ясувати спільні для біблійної критики та сугестивної лінгвістики позиції аналізу фідеїстичних текстів – мотивується спільним об'єктом дослідження та неконфліктністю когнітивних і культурологічних цілей.

На поч. XX ст. термін "сугестивний" починає використовуватись поза контекстом гіпнотичних практик, поступово переміщаючись із медичного дискурсу, до якого він був адаптований на попередньому етапі, в педагогічний. Його було вжито у 1910 р. німецьким методистом у галузі викладання іноземних мов Р. Мертнером, який назвав свій метод "психотехнічним засвоєнням мови на сугестивно-механічній основі". Запропонований підхід передбачав таку організацію навчального процесу, за якої при сприйнятті інформації не треба докладати будь-яких зусиль, механізми засвоєння матеріалу не усвідомлюються, постійно підтримується зацікавленість знанням, створюється оптимістична мотивація, текстова інформація сприймається в цілому, без виокремлення лексичних або синтаксичних структур, підтримується віра у метод і власну спроможність досягти цілі [1, с. 33]. Отже, йшлося про латентний зовнішній вербальний вплив, задекорований дидактичним матеріалом із цікавим змістом, риторично й стилістично оформленим, вплив у приємній формі сприйняття, із психологічно екологічною мотивацією.

Коли у 50-х роках XX ст. до терміна "сугестія" звернувся болгарський психотерапевт Г. Лозанов, шукаючи точних дефініцій для визначення методу своїх

експериментальних психологічних досліджень у сфері комунікативної психотерапії, він насамперед дистанціювався від гіпнозу, релаксаційної психотерапії, аутогенного тренування, а заразом і від раціональних методів переконання. У перших йому бракувало масовості застосування, а в останніх – можливостей для розкриття резервів особистості. Прикладний аспект досліджень найбільш повно оформився у сугестопедичній навчальній системі. Її автор серед основних характеристик, що визначають сутність підходу, назвав наступні:

1. Обов'язкова активізація резервів пам'яті, інтелекту і загалом усіх сфер реалізації особистості. За відсутності процесу розкриття комплексних резервів сугестопедії немає.

2. Навчання супроводжує ефект відпочинку, а не втоми.

3. Це завжди приємне переживання.

4. Навчання має позитивну виховну спрямованість, агресивні тенденції зменшуються, соціальна адаптація зростає.

5. У разі наявних функціональних захворювань або функціональних компонентів органічних хвороб має місце виявлений психотерапевтичний ефект. У такому тлумаченні методу виразно проступає зв'язок із психотерапією, психогігієною та психопрофілактикою. Проте авторитет не лікаря, а вчителя-вихователя-лікаря, за рахунок цілеспрямованої артистичної діяльності, осмисленої ритуалізації, здатності до створення емоційної співзвучності та використання неусвідомлюваних периферичних подразників другого плану, стає чинником вивільнення та стимулювання ресурсів реципієнта. З одного боку, наперед виступає харизматична фігура носія інформації, а, з іншого – універсальність способу презентації інформаційних повідомлень, що криється в позитивному контексті та стимулюючій сугестивній підтримці. Дослідження Г. Лозанова вступили у конфлікт з уявленнями про соціальну сугестивну норму, виявили її гальмівну роль в інформаційних процесах. При цьому на зміст самої інформації не накладалося жодних обмежень. Теоретично це могла бути будь-яка дисципліна, практично – досвід удосконалювався у процесі викладання іноземних мов. Використовувались не тільки неусвідомлювані, але й усвідомлювані функції, що так само було спрямовано на глобальність взаємодії з учнем-реципієнтом: "У її (системи) глобальному характері, у розумінні повноти включення особистості у процес навчання, криються можливості для вивільнення значних резервів. Цей глобальний характер вказує на те, що навчання використовує не тільки функції розуму індивіда і не тільки те, що потрапило у центр свідомості та уваги, але так само – у нероздільній єдності емоційної сторони, особистості, – її установки, мотивації, зацікавлення та устремління. Використовуються також периферичні перцепції різноманітної природи, незалежно від того, чи є вони релевантними або іррелевантними конкретному навчальному матеріалу [7, с. 10]. Запорукою успіху було правильне використання психологічних, дидактичних та артистичних засобів сугестопедії, що ґрунтувались на принципах: радості та невимушеності, неподільності "усвідомлення – неусвідомлення", сугестивного взаємозв'язку (спрямованість на активізацію резервів особистості, постійний моніторинг результатів впливу). Всі вони мали бути представленими одночасно. Із розкриттям можливостей методу і розширенням експериментального досвіду склалися соціальні очікування переходу до етапу масового впровадження сугестії у навчальний процес.

Своєрідний розвиток дослідження Г. Лозанова отримали у процесах кібернетизації моніторингу сугестивних ефектів, які, у свою чергу, дозволили створити систему навчальних, дидактичних аудіовізуальних сигналів, що забезпечили вимогу

оптимальності при процесах сприйняття, управління станом і працездатністю реципієнта, створення стимулюючої ситуації для комунікації [2]. У процесі роботи використовувався комплекс вербальних сигналів із різним функціональним навантаженням: потічна навчальна інформація; тестова, спрямована на активізацію пасивного резерву, стимулююча працездатність; аутотренінгові формули; на субсенсорному рівні пропонувались відповіді до завдань або інші форми підкріплення основної дидактичної інформації тощо. Вербальні сигнали презентувались на тлі функціональної музики, в яку були включені фрагменти з ритмами деяких біологічних процесів людини – ритм серцевих скорочень, ритм дихання тощо. На початковому етапі процеси збільшення об'єму пам'яті стимулювались субсенсорно, наступний етап регулювався формулами аутотренінгу, потім йшов етап багаторазового повторення дидактичного матеріалу при пасивному сприйнятті, але з різними програмами реагування на його складові. Водночас пропонувалося багато паралельних візуальних та аудіосигналів для цілісності вражень і процесу сприйняття. У сеансах презентації дидактичної інформації у ритмі біопроцесів окремі слова синхронізувались з частотою альфа-ритму електроенцефалограми (8-12 коливань на секунду) і одночасно їх демонстрували на екрані. Якщо слова подавались із перекладом, вони синхронізувались із ритмом пульсу, якщо ж подавалися лексичні конструкції, синхронізація йшла за ритмом дихання та здійснювались візуальний і аудіодубляж. Отже, укрупнення вербальних одиниць потребувало й ускладнення способів паралельної презентації. Загалом метод передбачав можливість перериватись на відпочинок, сон, зміну активної діяльності без втрат темпів навчання або, навпаки, ефективно досягати результату за умов часового дефіциту. Основний акцент у ньому робився не на самому матеріалі, а на темпах його презентації, кількості повторювань, порядку чергування та субсенсорній підтримці. Апробація методу виявила, що він дозволяє оптимізувати насамперед початкові, найбільш складні етапи, суттєво збільшити пасивні запаси інформації, що можуть бути активовані з часом.

Вищенаведені відомості про впровадження дидактично-сугестивних методів у навчальний процес дозволяють в контексті нашого дослідження вказати на перехрещення релігійного та лінгвістичного комунікативних дискурсів. Це насамперед дидактична спрямованість, латентність, психоекологічність, універсальність, високий рівень формалізованості та максимальна сугестогенність. На особливу увагу заслуговують результати синхронізації вербального повідомлення з біоритмами, що є ближчим до нас у часі застосуванням досвіду афонських монахів, набутим іще в XIV ст. Проте якщо монахи, синхронізуючи процес читання молитов із ритмом дихання, досягали змінених станів свідомості й починали бачити "Фаворське світло", то в описаних методах завдяки цьому чиннику впливу досягалось швидке набуття навичок володіння іноземною мовою.

Описаний вище досвід сугестивної підтримки вербальних процесів, безумовно, є і старшим братом сучасних комерційних сугестивних технологій. Проте якщо дослідження Г. Лозанова та згаданий сугестокібернетичний інтегральний метод спирались на обґрунтовані вимоги психогігієни та психопрофілактики, то в комерційних технологіях вони знехтувані, що й робить ці технології маніпулятивними [3-5].

Таке бачення генеалогії сугестивних технологій, попри їхню дискретну дослідженість, дозволяє зробити висновок про те, що сакральний текст та способи його презентації були першоджерелом сучасних маніпулятивних аналогів. Діахронічне поширення текстів та еволюція методів їх пред'явлення, що супроводжувались

багаторазовими спробами наукової десакралізації, об'єктивним наслідком мали процес розхитування соціальної сугестивної норми. Цей процес мав різновекторну спрямованість – від експериментів із надможливостями до цілковитої маніпуляції з волею людини. На сьогодні він мало контрольований, що актуалізує необхідність соціального поінформування про його перебіг та можливі загрози.

На нашу думку, експериментальні дослідження сприйняття інформативного потоку, здійснені під керівництвом Г. Лозанова, виходять далеко за межі освітньої технології і зберігають свою актуальність для вивчення будь-яких комунікативних процесів, що містять вербальну сугестивну складову. На конформістську природу сугестії та її експансивну здатність у процесах спілкування звернув увагу у свій час ще В. М. Бехтерєв: "Самі того не помічаючи, ми засвоюємо певною мірою почуття, забобони, упередження, схильності та думки і навіть риси характеру людей, що нас оточують, з якими ми найчастіше спілкуємося" [6, с. 66]. Ця думка зберігає свою актуальність і стосовно конфесійної комунікації, більше того, сугестивні механізми тут удосконалювались віками й їхня латентність подекуди має багатошарову структурність.

Застосування терміносполуки "вербальна сугестія" при лінгвістичному дослідженні сакральних текстів, на наше переконання, є цілком виправданим з огляду на те, що будь-який вербальний вплив закорінений у сакральний ритуал, а найдавнішим джерелом усіх образно-стилістичних текстових технологій у найрізноманітніших культурах світу є сакральні книги. Водночас варто зауважити, що наукові підходи до тексту Біблії вимагають розмежування кількох аспектів аналізу: авторство, герменевтика тексту, комунікативна функція. Усі вони потрапляють у коло інтересів сугестивної лінгвістики і можуть вивчатись її методами. Кожен із цих аспектів аналізу грає важливу роль у випрозоренні сакрального тексту, не ставлячи під сумнів ані сам текст, ані його смисли, натомість зменшується вірогідність перекручених тлумачень та неправдивих потрактувань, потверджується можливість успішного подолання мовних, культурних та часових перешкод при трансляції універсальних гуманітарних цінностей. Якщо дослідницькі підходи, зосереджені на авторстві, є традиційними, доволі давно і добре розробленими у біблійній зарубіжній та вітчизняній критиці, що навіть виробила певні узгоджені позиції відносно цього питання, то підходи, що концентруються на герменевтиці тексту (*Alter R., Berlin A., Barton J., Sternberg M., Longman T., Thiselton A. S., Watson F., Ehrman B. D, Brueggemann W., Аверинцев С. С., Ліхачов Д., Топоров В., Десницький А. С., Гольберг М. Я., Едельштейн Ю. М., Кожушний О*. тощо), почали утверджуватись лише на межі XX–XXI ст. У цей самий період стає актуальною ідея вивчення біблійних текстів під кутом зору їх вербального впливу на аудиторію із урахуванням широкого спектру аспектів, зокрема, фізіологічних, ліберацоністських, гендерних тощо (*Мусхелішвілі Н. Л., Слезін В. Б., Мечковська Н. Б., Черепанова І., Ковалевська Т., Слухай Н. В.* та ін.), підживлена процесами масштабного безконтрольного застосування інформаційних технологій, що вимагають свого осмислення насамперед із морально-етичних міркувань.

Святе Письмо створювалось, як відомо, для навчання і збереження інформації. Водночас існує багато свідчень про різнохарактерний вплив текстів Святого Письма на життя людей, який спричинявся як до негайних змін в інформаційному стані реципієнтів, так і довготривалих процесів особистісної трансформації. Безпосередня роль текстів у цих процесах не досліджувалась через свідоме відсторонення християнства від магії. Лише з розвитком такого напряму аналізу, як біблійна критика і, зокрема, критика форми, що досліджує текст творів певного жанру з метою відшукати

подібні структурні схеми на лексичному, фразеологічному, синтаксичному, смислотвірному тощо рівнях текстової організації [9, с. 97], вдалося узгодити дослідницькі задачі сугестивної лінгвістики та мовного аналізу Біблії. У такому поєднанні критика форми, що вивчає структурні матриці текстової тканини, починаючи з найдавнішого періоду, спочатку необхідно доповнюється критикою тексту, завданням якої є з'ясування і по можливості виправлення помилок, а на наступному етапі до них приєднуються нові види критики, що зосереджені або на самому тексті (герменевтична), або на читачеві (комунікативна, що, посутньо, не може уникнути сугестивних аспектів). Традиційні види критики є діахронічними і досліджують зміни у тексті, пов'язані з плином часу. У той час як вивчення комунікативних механізмів і, зокрема, механізмів вербальної сугестії у Святому Письмі актуалізує синхронічний аспект, адже він враховує функціонування біблійних текстів у межах певного часового проміжку в контексті його актуальних задач і є закономірним етапом застосування філологічних підходів до релігійного дискурсу. Окрім функції конфесійної експансії, властивої сакральному тексту як такому, він, як частина інтелектуального простору, бере участь у гносеологічних процесах сьогодення. Тому досвід, накопичений віками, об'єктивно поєднується із сучасним знанням про знакові системи. Підхід до процесу презентації релігійного тексту як до системи вербальносугестивних засобів дозволяє уточнити механізми впливу на формування світогляду, життєво важливих смислів та позитивних установок, створити актуальні в контексті гуманітарних цінностей технології трансляції знань, виробити психоекологічні критерії інформаційних впливів у різних галузях діяльності. У даному контексті здаються слушними міркування митрополита Чернівецького і Буковинського Данила (Ковальчука): "Носіями сфери сакрального є будь-які форми релігії, навіть т.зв. "первісні" (примітивні) форми релігійних вірувань, що з позицій християнського богослів'я вважаються наслідком гріхопадіння та розриву прямого спілкування людини з Богом (тотемізм, анімізм, магія, шаманізм та ін.). Використання сакральних понять ("слів сили"), виражених певними формулами, відкриває доступ людині в сферу духу, даючи змогу вступати в спілкування з духовними сутностями добра та зла. Прикладом сакральних понять, що виражають світ добра, можуть слугувати проповіді старозавітних пророків. Духовні поняття можуть відкривати спілкування і зі злими духами (…) Попри всю різноманітність зовнішніх форм виразу (людський елемент), сакральні поняття в Бозі єдині. Якщо ж людина неправильно чи викривлено їх виражає, вони не матимуть дієвого значення або ініціюватимуть невпорядкований акт спілкування з духовним світом, що, однак, може мати непередбачувані наслідки" [8, с. 13]. У такому підході немає конфліктності з науковим розумінням сугестогенної здатності тексту, через те що він є лише носієм набору інтенцій, які можуть за певних умов виявлятись або зберігати латентність. То ж і "вербальна сугестія" в рамках релігійного дискурсу – це термінологічна сполука, що вказує не на магічну природу, а на діалогічну здатність, комунікативну спроможність, які можуть бути зреалізованими або ні. Ефективність взаємодії мотивується комплексною та одномоментною наявністю у сучасних різновидах релігійної комунікації принципів, виділених Г. Лозановим, про які йшлося вище: позитивність і невимушеність, неподільність свідомого та неусвідомлюваного компонентів, сугестивний взаємозв'язок у розумінні моніторингу ефектів впливу. Так само спільними з системою Г. Лозанова є й засоби, через посередництво яких

реалізуються названі принципи: психологічні, дидактичні та артистичні. Зокрема сакральний текст за самою своєю природою та організацією належить до дидактичних засобів, проте способи його презентації пов'язані з психологічним та артистичним чинниками. За Г. Лозановим, дидактичні засоби потребують "смислового узагальнення кодів та укрупнення методичних одиниць" [7, с. 10-11]. Перше долає обмеження короткочасної пам'яті, а друге дозволяє осмислено сприйняти цілісний образ та загальний зміст. Процес "узагальнення кодів" на матеріалі сакральних текстів реалізується через специфічну організацію матеріалу. Водночас своєрідне "укрупнення методичних одиниць" по-різному виявляє себе на усіх рівнях сакральної текстової герменевтики. Приміром, на лексико-семантичному рівні це система символів, ключових слів, на синтаксичному – особлива конструкція речення з актуалізованими початком і/чи кінцем, "вбудовані фрази", на текстологічному – це можуть бути інформативно марковані сегменти на тлі ентропійного текстового матеріалу тощо. Власне укрупненням можна вважати й дублювання інформаційного повідомлення засобами, розрахованими на різні канали сприйняття: текст, ікона, музика, освітлення, кадіння тощо. Отже, вивчення біблійних текстів у межах сугестивної парадигми в лінгвістиці є цілком закономірним, відповідає когнітивним, культурологічним цілям мовознавчих студій. Дослідження комунікативних впливових потенцій сакральних текстів, безперечно, є перспективним напрямком сучасної лінгвістики.

Л і т е р а т у р а :

1. *Гез Н. И.* К вопросу об истории развития интенсивных методов за рубежом // Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – М. : МГПИИЯ, 1977. – Вып. 3. – 127 с.
2. *Киселев С. В.* Некоторые вопросы обучения иностранному языку. суггестокибернетическим интегральным методом // Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1977. – Вып. 3. – 137 с.
3. *Климентова О. В.* Лінгвістичні аспекти сугестії //Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди "Лінгвістичні дослідження" : зб. наук. пр. – Харків, 2009. – Вип. 27. – 274 с.
4. *Климентова О. В.* Прагматично маркований текст як складник сугестивного впливу // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи / НАН України. Центр наук. дослідж. і викладання іноземних мов. – К. : Логос, 2009. – 283 с.
5. *Климентова О. В*. Сугестія як об'єкт історико-лінгвістичного дослідження // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2010. – 469 с.
6. *Линецкий М. Л.* Внушение и мы. – М. : Знание, 1983. – 96 с.
7. *Лозанов Г.* Сущность, история и экспериментальные перспективы суггестопедической системы при обучении иностранным языкам // Методы интенсивного обучения иностранным языкам. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореза, 1977. – Вып. 3. – 137 с.
8. Митрополит Чернівецький і Буковинський Данило (Ковальчук). Богословський зміст мови як засобу вираження сакральних понять // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: збірник наукових праць. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – Вип. 506-508: Слов'янська філологія. – 320 с.
9. Новый библейский словар : в 2 ч. – Ч. 2 : Библейские реали : пер. с англ. – СПб. : Мирт, 2001. – 1014 с., ил. – (Энцикл. христианства).

Статья посвящена проблеме семантической референции и функционирования терминологического словосочетания "вербальная суггестия", обосновывается закономерность его употребления в рамках лингвистического исследования религиозного дискурса.

***Ключевые слова**: семантическая референция, терминологическое словосочетание, вербальная суггестия, религиозный дискурс.*

The article is devoted the problem of semantic reference and functioning of terminology combination of words "verbal suggesting", conformity to the law of its use is grounded within the framework of linguistic research of religious discourse.

***Keywords**: semantic reference, terminology combination of words, verbal suggesting, religious discourse.*

Ковалевська Т. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ІНТОНАЦІЙНІІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО ВИСЛОВЛЮВАННЯ

Стаття присвячена актуальній проблемі сучасної інтонології, що активно досліджується різними науковими школами: актуалізації емоційних висловлювань англомовного дискурсу інтегрованими інтонаційними компонентами. Виділення дослідниками емоційної, експресивної, дискурсивної та деяких інших функцій інтонації дає підстави стверджувати іманентність потенціалу інтонації актуалізувати емоційні висловлювання. Експериментально-фонетичні дослідження дозволяють говорити про наявність певних інваріантів інтонаційного оформлення емоційних висловлювань в однотипних ситуаціях спілкуваннях.

***Ключові слова**: емоційне висловлювання, функції інтонації, актуалізація, інваріант інтонаційного оформлення, комунікація.*

Проблема адекватного інтонаційного оформлення емоційних висловлювань та декодування їх смислу в англомовному усному дискурсі є однією з найбільш актуальних багатоаспектних проблем інтонології. Так, у лінгвістиці уже сформована класифікація висловлювань та віднесення їх до певного типу дискурсу залежно від комунікативно-прагматичної спрямованості [4, с. 10]. Для вичерпності класифікації доцільним вбачається врахування ознак, що відображають ступінь емоційності висловлювання [1; 8; 11; 13]

Метою статті є висвітлення інтеграції компонентів інтонаційної структури англійської мови в оформленні, вираженні та актуалізації емоційного висловлювання.

Мета статті обумовлює вирішення наступних завдань:

– визначення функцій інтонації у мовленнєвій комунікації;

– аналіз інтеграції інтонаційних компонентів, що актуалізують різні типи емоційних висловлювань.

В процесі комунікації слово у мовленні набуває не властивого йому, як емічній одиниці, значення тільки за умови зміни просодичного вираження [8, с. 147]. У сучасних дослідженнях у галузі інтонології підкреслюється фоносемантичний потенціал слова як основний компонент семантики і прагматики висловлювання [1; 7; 8; 13; 14]. Таким чином, потенційні властивості мовних одиниць реалізуються в мовленні крізь призму комунікативно-прагматичних інтенцій мовця.

В англомовному дискурсі як маніфестації мовлення інтонація виконує особливо важливу функцію трансляції змісту. Яким би важливим не було семантичне наповнення висловлювання, його інтонаційне оформлення слугує засобом реалізації та прирощення смислу [14, с. 217].

Інтонація виконує комунікативно-прагматичну функцію оформлення висловлення [13, с. 67] і належить до супрасегментного рівня мови, являючи собою складне поняття, що по-різному визначається дослідниками.

П. Роуч пропонує наступне визначення інтонації: 1) у вужчому значенні, це коливання мелодики голосу мовця для передачі або зміни значення; 2) у ширшому